

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Радкевич Юлії Миколаївни

«Камерно-вокальна лірика як рід виконавської традиції: національні та жанрово-стильові репрезентації», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 «Культура і мистецтво» зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Камерно-вокальна лірика займає вагомe місце в системі музичних жанрів і стилів з початку ХІХ століття і до наших днів. Якщо камерно-вокальні твори досліджувалися власне як творіння композиторів, то осмислення їхньої виконавської традиції досі не було здійснено. Враховуючи такі чинники, як: «1) брак системного дослідження когнітивних засад камерно-вокальної лірики як роду виконавської традиції, якими вони постають для співака в системі професійної освіти; 2) сформованість наукової рефлексії щодо ролі ліричної свідомості та проблем авторства і співтворчості у вокальному мистецтві сьогодення; 3) репертуарний пошук співаків в їх практичній діяльності за критеріями національно-стильової та композиторської персоніфікації лірики в різних жанрово-виконавських напрямках культури ХХІ ст.» (дис., с. 2–3), Ю. М. Радкевич ставити собі за мету «...з'ясувати роль камерно-вокальної лірики в системі виконавської традиції в розмаїтті національних та жанрово-стильових репрезентацій» (дис., с. 23). Виходячи з цих позицій, актуальність рецензованої дисертації є беззаперечною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження відповідає плану науково-дослідницької роботи Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського та комплексній темі «Когнітивне музикознавство: парадигматика музичної творчості в актуальних запитах історії» (протокол вченої ради № 5 від 29.12.2022 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи Ю. М. Радкевич підтверджуються повнотою проведеного теоретичного дослідження. Обґрунтованість наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується широкою джерельною базою, об'ємним компендіумом аналітичних студій, актуальною науковою літературою та сучасними теоретико-методологічними підходами. Не менш вагомою є теоретико-методологічна база дослідження з царини музикології.

Використання різноманітних (загальних та спеціальних) методів сучасного музикознавства, зокрема, історико-генетичного, когнітивного, жанрового, стильового, функціонально-структурного, виконавського, порівняльно-інтерпретаційного, системного та феноменологічного, обумовило усебічне охоплення проблемних зон, заявлених у дисертаційній роботі, та дозволило вибудувати правильну дослідницьку стратегію. Таким чином констатуємо, що наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими.

Оцінювання наукової новизни одержаних результатів. Усі положення наукової новизни забезпечуються вагомістю джерельної бази, теоретико-методологічним підґрунтям та сучасними науковими підходами. Це самостійно виконане дослідження, в якому вперше в музикології комплексно розглянуто роль камерно-вокальної лірики в системі виконавської традиції в розмаїтті національних та жанрово-стильових репрезентацій. У дисертації Ю. М. Радкевич *вперше*: обґрунтовано статус камерно-вокальної лірики як роду виконавської традиції за історико-когнітивними, національно-жанровими та мовностильовими параметрами; уведено в науковий обіг низку понять: «виконавська когнітивістика», «лірика як рід виконавської традиції»; «лірична свідомість музики»; «вокально-виконавський стиль творчості»; здійснено виконавський аналіз знакових для ліричної свідомості вокальних творів Л. Бетховена, Ф. Шопена, Р. Вагнера, Лесі Дичко в світлі порівняльної інтерпретології; з'ясовано, що жанрово-стилістичні тенденції європейської камерно-вокальної лірики знайшли відповідне відбиття і в українській музиці як національно-визначений тип ліричного Я-образу людини, яка співає (*homo cantor*); розглянуто розгалуження сучасної української виконавської традиції – автентичну та музично-естрадную – крізь призму інтерпретаційної функції співака

як співавтора; узагальнено роль творчості визначних українських співачок різних стильових напрямів (К. Цісик, Н. Матвієнко), які *лірикоцентризм* формували як засадничу якість жіночого сольного виконавства кінця ХХ–ХХІ століть. *Отримали подальший розвиток*: онтогенеза камерної лірики в царині української народнопісенної традиції; актуалізація колискової пісні як наскрізного архетипу камерно-вокальної лірики, що впливає на композиторське мислення в аспекті пересемантизації жанру.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використовувати матеріали та результати дослідження в освітньому процесі при викладанні музикознавчих дисциплін. Основні положення та висновки дослідження можуть стати підґрунтям для наукових розробок у галузі музикознавства; збагатити лекційні курси в музичних закладах вищої освіти; посприяти розробці спецкурсів і семінарських занять. Матеріали дисертації можна використовувати в навчальному процесі, під час вивчення навчальних дисциплін: «Історія української музичної культури», «Теорія вокального виконавства», «Аналіз та інтерпретація музики», «Феноменологія особистості виконавця» для бакалаврів, магістрів, аспірантів музичних закладів вищої освіти України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані у роботі, отримано дисертантом особисто, викладено в чотирьох одноосібних статтях, надрукованих у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України зі спеціальності «Музичне мистецтво». Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Оцінка змісту роботи, її відповідність спеціальності 025 «Музичне мистецтво». Зміст і сутність виконаних досліджень відтворені у назві дисертації та публікаціях. Дисертація Ю. М. Радкевич має чітку структуру, котра відповідає

прописаним цілям і завданням наукового дослідження, матеріал викладено логічно, послідовно та аргументовано.

Дисертація має таку структуру: анотації, вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел (153 найменування), додатки. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, основного тексту – 168 сторінок. Список використаних джерел включає 156 найменувань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та вказано на його зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, окреслено теоретичну та методологічну основи дисертації, сформульовано наукову новизну та зазначено практичне значення проведеного дослідження, вказано на особистий внесок здобувачки, подано відомості про апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ дисертації «Камерно-вокальна лірика та її наукові виміри», котрий складається із трьох підрозділів, презентує теоретично-методологічну базу дослідження.

Осмилюючи лірику як спосіб світовідчуття людини в музичному мистецтві (підрозділ 1.1), Ю. М. Радкевич здійснює огляд історіографії проблеми. При цьому авторка звертається до праць з філософії, літературознавства та музикознавства, висловлює власну оцінку цих праць і залучає широку джерельну базу.

Пошук обґрунтування специфіки предмету дослідження відбувається у підрозділі 1.2 «Методи дослідження камерно-вокальної лірики: виконавська когнітивістика». Тут Ю. М. Радкевич вибудовує концептосферу дослідження, котра «...обумовлена законами співацької творчості як засадничої форми діяльності та комунікації в умовах камерно-вокальної парадигми» (дис., с. 45–46).

Висвітленню явища в річищі його європейської онтогенези присвячено підрозділ 1.3 «Історична поетика камерно-вокальної лірики у світі актуального виконавства ХХІ століття». Авторка аналізує зразки «чоловічої» лірики: «До далекої коханої» Л. Бетховена (у виконанні Марка Сердюка) та польські пісні Ф. Шопена (як маловивчений матеріал), «П'ять пісень на вірші

М. Везендонк» Р. Вагнера (в інтерпретації академічних співачок Дж. Норман та А.-С. Фон Оттер), які репрезентують ліричну свідомість новоєвропейської музики.

У Висновках до розділу авторкою розкрито взаємозв'язок лірики із вокальним циклом. Зазначено, що лірика є особливою цариною вокального жанро- і стилетворення: музично-вокальні засоби поєднані з вербально-поетичними, семантика твору спрямована на авторську свідомість (Я-образ).

Другий розділ дисертації «Українська пісенна традиція та форми її репрезентації в сучасному виконавстві», котрий складається із чотирьох підрозділів, присвячений різним вокально-виконавським напрямам, що органічно пов'язані з ліричним способом світовідчуття.

У підрозділі 2.1 «Співак як співавтор. Типи вокального виконавства» Ю. М. Радкевич увагу акцентує на неакадемічних сферах діяльності співака, яка вивчається етномузикологами (О. Бенч) та культурологами (Ю. Карчова).

Пункт 2.1.1 «Автентичний стиль виконавства. Творчість Н. Матвієнко» присвячений аналізу творчості геніальної української співачки, голос котрої є «візитівкою» автентичного виконавства. На матеріалі альбому «З маминих долонь» авторкою проаналізовано мовностильовий комплекс колискової, як один з можливих архетипів пісенного жанру. Іншим жанром, в якому викристалізувався ліричний «ген» народнопісенної культури України, постає кант; отже, автентичний спів представлений його зразками.

Переходячи до естрадно-пісенного напрямку, з його багатющим шаром жіночої лірики, Ю. М. Радкевич звертається до постаті американської співачки українського походження Квітки Цісик. Зважаючи на відсутність аналітичних досліджень, присвячених цій феноменальній співачці, у пункті 2.1.2 «Відродження народної пісні в музичному мистецтві естради другої половини ХХ століття. Квітка Цісик» розглядається її внесок у світову репрезентацію української пісні. У виконанні народної пісні «Верше, мій верше» співачка проявила себе як співавтор, вочевидь збагативши першоджерело. Ніжна мелодійність лемківської вимови, виняткова камерність прикрашена багатими

мелізматичними розспівами у вокальній партії, доповнена доцільним, стильним й органічним оркестровим супроводом як прикметою естрадної культури.

У підрозділі 2.2 «Лірична семіосфера в творах українських композиторів другої половини ХХ ст.» Ю. М. Радкевич здійснює огляд еволюції вокального циклу (від К. Стеценка, Я. Степового, О. Кошиця до Б. Лятошинського і Лесі Дичко). Ліричний хронотоп постає як усталена внутрішня форма жанру, яка «утримує на собі» родовий «ген» академічного мистецтва співу через спадкоємність мовностильового комплексу, семіосферу «національного романтизму» ХХ століття. У зв'язку з першовиконанням раннього циклу Лесі Дичко окремий інтерес становить його виконавсько-стильовий аналіз (2.3 «Лесі Дичко: жіноча парадигма авторської семіосфера («Настрої» (1979); «Три етюди зими» (2017)»).

Заключний підрозділ 2.4 «Над колискою»: лірика роду в жанрових трансформаціях» виконує в структурі роботи функцію тематичної арки (від колискових Н. Матвієнко до новотворів – вокальний твір Дмитра Малого у супроводі камерного оркестру; творчий проєкт «Коліскова для Маріуполя»). Це – зразки життєдайної сили пісенного архетипу, генетичної пам'яті національної української культури.

Висновки дисертації узагальнюють результати дослідження, вони відповідають поставленій меті та завданням, є методологічно обґрунтованими.

Список використаних джерел є репрезентативним і відображає рівень опрацювання наукової літератури з досліджуваної проблематики.

Оформлення списку використаних джерел загалом відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», хоч є деякі відхилення від стандарту.

Варто відзначити добру мову дисертації, її стилістику та образність.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. У ході аналізу змісту дисертаційної роботи Ю. М. Радкевич порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фабрикацій та фальсифікацій) не виявлено. Дисертація

є самостійно виконаним науковим дослідженням, всі результати дослідження належать авторці особисто.

У цілому можна констатувати, що поставлені завдання дослідження авторкою дисертації вирішено в повному обсязі, мета дослідження досягнута. Таким чином, представлена дисертація є завершеною науковою роботою та повністю відповідає всім вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ю. М. Радкевич, вважаємо за потрібне вказати на дискусійні моменти та висловити окремі зауваження.

1. Оскільки дисертація вирізняється науковою новизною, зокрема авторкою уведено в науковий обіг низку понять: «виконавська когнітивістика», «лірика як рід виконавської традиції»; «лірична свідомість музики»; «вокально-виконавський стиль творчості»; варто було, на нашу думку, виокремити у вступі теоретичне значення роботи.

2. Дві наукові публікації Ю. М. Радкевич за 2015 рік виконані російською мовою, однак у списку публікацій авторки і списку літератури дисертації вони подаються не мовою оригіналу, як вимагає стандарт, а українською. В чому причина порушення оформлення?

3. Підрозділі 1.2 «Методи дослідження камерно-вокальної лірики: виконавська когнітивістика» складає тільки 6 сторінок. Вважаємо, що тут варто було глибше розкрити методологію дослідження, яка ескізно подана у вступі. Таким чином, цей підрозділ набув би завершеності і цілісності.

4. Не можемо погодитись з думкою дослідниці про те, що зовсім відсутні дослідження творчості Квітки Цісик (с. 129), оскільки саме у Харкові у 2019 році вийшло з друку видання Ігоря Коляди, Юлії Коляда та Павла Юрчишина «Квітка Цісик» (Харків: «Фоліо», 2019. 121 с. (серія – Знамениті українці).

5. У матеріалах дослідження заявлено аудіо- та відеозаписи видатних співачок неакадемічної сфери (Ніни Матвієнко, Квітки Цісик), однак ні у списку літератури і джерел, ні у додатках не знайдено посилань на ці записи.

6. На жаль, у тексті дисертації зустрічаються граматичні помилки, ініціали не відокремлені від прізвища пробілом, використано тире різної довжини, подекуди відсутні коми і т. і. Немає нумерації літератури. В оформленні літератури та джерел не завжди дотримано Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Висловлені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи Ю. М. Радкевич, яка виконана на високому науковому рівні та має вагомое теоретичне і практичне значення.

Висновок. Дисертація Радкевич Юлії Миколаївни «Камерно-вокальна лірика як рід виконавської традиції: національні та жанрово-стильові репрезентації», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво», є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., та вимогам, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019).

Сформульовані в тексті дисертації мета і визначені завдання реалізовані автором повною мірою на високому теоретичному рівні. Основні положення і висновки роботи є аргументованими, підтвердженими змістом дисертації та достовірними.

На підставі здійсненого аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Радкевич Юлії Миколаївни «Камерно-вокальна лірика як рід виконавської традиції: національні та жанрово-стильові репрезентації», відповідає спеціальності 025 «Музичне мистецтво» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Ганна КАРАСЬ